

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง

หลักนิติธรรมกับการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน: ยุติธรรมชุมชน

จัดทำโดย

พลตำรวจเอก ชัชวาลย์ สุขสมจิตร
รหัสประจำตัว 580306

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 3
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน: ยุติธรรมชุมชน

พลตำรวจเอก ชัชวาลย์ สุขสมจิตร์¹

บทคัดย่อ

บทคัดย่อหรือสาระสังเขป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 4 ได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงยังคงมีบทบาทในฐานะกรอบในการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของประชาชน

กระทรวงยุติธรรมในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจในการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม และเสริมสร้างและอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคม จึงได้พัฒนาบทบาทในการอำนวยความสะดวก โดยการใช้นวัตกรรม “ยุติธรรมชุมชน” เพื่ออุดช่องว่างของระบบยุติธรรมกระแสหลัก โดยเน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรม สร้างความเป็นธรรม และความสงบสุขในสังคมด้วยคนในชุมชนเอง ดังนั้น เพื่อให้การดังกล่าวประสบผลสำเร็จ กระทรวงยุติธรรมจึงต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น สนับสนุนความรู้ ส่งเสริมทักษะที่จำเป็น และประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถขับเคลื่อนแนวคิดยุติธรรมชุมชน ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม อันจะทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำของสังคมได้ อันเป็นเข้าถึงความเท่าเทียมกันภายใต้หลักนิติธรรมตามที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้

คำสำคัญ

1. นิติธรรม
2. ยุติธรรมชุมชน

---

¹ ปลัดกระทรวงยุติธรรม

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 4 ได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติถึง “หลักนิติธรรม” ไว้ในหมวด 1 บททั่วไป มาตรา 3 วรรค 2 โดยบัญญัติว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ **ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม**” และใน หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (6) ซึ่งบัญญัติว่า “ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน**เป็นไปตามหลักนิติธรรม**” ดังนั้น หน่วยงานของรัฐจึงต้องให้ความสำคัญในการแสดงบทบาทและดำเนินการกิจของหน่วยงานให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมด้วย

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำด้านความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) เป็นภารกิจหลักที่สำคัญของรัฐที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่ในปัจจุบันภารกิจดังกล่าว รัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเพียงฝ่ายเดียวย่อมไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ เพราะหัวใจสำคัญของความสำเร็จในการที่ประชาชนจะได้รับความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำด้านความเป็นธรรมทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับประชาชน เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรม และความสงบสุขในชุมชนของตนเอง รัฐจึงต้องดำเนินการให้ประชาชนได้มีโอกาสและช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลจากการดำเนินการร่วมกัน

กระทรวงยุติธรรมในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจในการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรม และเสริมสร้างและอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคม จึงได้พัฒนาบทบาทในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในสังคม โดยการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ ได้แก่ “ยุติธรรมชุมชน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่ออุดช่องว่างของระบบยุติธรรมกระแสหลัก โดยเน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรม สร้างความเป็นธรรม และความสงบสุขในสังคมด้วยคนในชุมชนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังนั้น การนำแนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมมาใช้ในการดำเนินการกิจของกระทรวงยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดยุติธรรมชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรมในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชน ให้สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ง่าย ทัวถึง และเท่าเทียม จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการกิจของกระทรวงยุติธรรมภายใต้หลักนิติธรรมตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

นิยามความหมายและความเป็นมาของหลักนิติธรรม (Rule of Law)

หลักนิติธรรม (Rule of Law) นั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คือหลักการปกครองด้วยกฎหมาย แต่คำจำกัดความหรือความหมายที่แท้จริงของหลักนิติธรรมนั้น มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปใน

แต่ละประเทศ ด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม การเมือง สังคม รวมทั้งวิวัฒนาการของกฎหมายในประเทศนั้น ๆ ว่าเป็น หลักกฎหมาย หลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย นิติธรรมวินัย หลักธรรมแห่งกฎหมาย นิติสตมภ์ หลักการปกครองที่ดำเนินไปอย่างเป็นธรรมโดยกลไกของกฎหมาย เป็นต้น

หากจะกล่าวถึงนิยามความหมายของคำว่า “หลักนิติธรรม” อาจต้องย้อนกลับไปจุดเริ่มต้นของแนวความคิดซึ่งมีที่มาจากนักปรัชญาชาวต่างประเทศในสมัยยุคกรีก คือ Plato (479-348 B.C.) นักปราชญ์ผู้เคยนำเสนอว่า การปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครองโดยราชาปรัชญา (Philosophy King)² ซึ่งต้องเป็นทั้งคนเก่งและคนดีมีคุณธรรมประจำใจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว Plato ไม่สามารถหาคนที่มีความสมบูรณ์แบบเช่นว่านั้นได้ จึงหันมาให้ความสำคัญกับการปกครองที่มุ่งเน้นกฎหมายเป็นสำคัญ เป็นการนำเสนอให้กฎหมายคือสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินตามกฎหมาย หากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและมีความเป็นธรรมขึ้นมาเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายได้ แม้แต่คนชั่วก็ยังมีทางที่จะทำความดีขึ้นมาได้เช่นกัน³

ต่อมา Aristotle (384-322 B.C.) นักปราชญ์ซึ่งเป็นศิษย์เอกของ Plato ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดเรื่องการปกครองที่ดีที่สุดมาโดยตรง ได้นำแนวความคิดนี้มาขยายความต่อเพิ่มขึ้นว่า การปกครองที่ดีไม่ใช่การปกครองโดยบุคคล หากแต่เป็นการปกครองโดยกฎหมาย (The rule of law is better than that of any individual) เพราะการปกครองที่มาจากบุคคลย่อมมีความเสี่ยงต่อการปกครองโดยอำเภอใจ ขณะที่การปกครองโดยกฎหมายเอื้ออำนวยต่อการที่จะมีความเสมอภาค (Equality) และความเสรีภาพ (Liberty) มากกว่า เพราะหากมีการปกครองโดยยึดหลักนิติธรรม ทุกคนก็จะมีเสมอภาคกันในสายตาของกฎหมายและมีเสรีภาพ คือ ปราศจากความหวาดกลัวว่าจะมีการใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยผู้ปกครอง ตลอดจนการปกครองจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น (Rule of law implies that every citizen is subject to the law)⁴

แนวความคิดเรื่องการปกครองโดยกฎหมายเริ่มเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 13 โดยปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (MAGNA CARTA) ของประเทศอังกฤษจนกลายเป็นรากฐานของระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) และได้รับการพัฒนาต่อมาจนเริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายและยอมรับไปทั่วโลก โดยมีนักกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาหลักนิติธรรม คือ Professor Albert Venn Dicey ตำราของเขาที่ชื่อว่า Introduction to the study of the law of the constitution ได้กลายเป็นตำรามาตรฐานและเป็นตำราที่นักกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษส่วนใหญ่ต้องอ้างอิงถึงเมื่อต้องอธิบายความหมายของหลักนิติธรรม โดยนิยามความหมายของหลักนิติธรรมตามทัศนะของ Dicey กล่าวว่า “หลักนิติธรรมจะต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาและหลักนิติธรรมย่อมมีเนื้อหาสาระสำคัญคือ บุคคลย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลนั้นไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใด ย่อมตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน ซึ่งธรรมดาทั้งหลายจะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว”

² ธานินทร์ ภัยวิเชียร, หลักนิติธรรม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2553, หน้า1-2.

³ Plato, The Law (Trans, T.J. Saunders, Penquin Classics, 1975) อ้างใน ธานินทร์ ภัยวิเชียร, หลักนิติธรรม, สำนักงาน ก.พ., กรุงเทพฯ, ตุลาคม 2552, หน้า 2.

⁴ Aristotle, Politics (Trans, Jowett, 1926), อ้างใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, หลักนิติธรรม, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 90 ปี ธรรมศาสตร์จารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541, หน้า 23.

สรุปสาระสำคัญของหลักนิติธรรมตามทัศนะของ Dicey⁵ จะต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก ไม่มีบุคคลใดจะถูกลงโทษ เว้นแต่เขาได้กระทำการขัดต่อกฎหมาย (No one can be punished unless they are in clear breach of the law.)

ประการที่สอง บุคคลมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย กล่าวคือ ผู้ปกครองต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นเดียวกับประชาชน (Everyone is equal before the law.)

ประการสุดท้าย ศาลเป็นผู้ใช้กฎหมายเพื่อประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและไม่มีกฎหมายใดที่สูงไปกว่าสิ่งที่ศาลธรรมดาจะตัดสินได้ (There is no set of laws which are above the courts.)

Dicey เห็นว่า การกระทำทั้งหลายของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองจะต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่เป็นการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามอำเภอใจ หากปรากฏว่าฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองกระทำการอันเป็นการขัดต่อกฎหมาย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องถูกฟ้องร้องคดีต่อศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเป็นการยืนยันความเสมอภาคกันตามกฎหมายตามหลักนิติธรรม

Professor E.C.S. Wade แห่ง University of Cambridge ได้มีการกล่าวถึงหลักนิติธรรมไว้ในตำรารัฐธรรมนูญที่ท่านแต่งขึ้นเล่มหนึ่ง “The Rule of Law” หมายความว่า ความยิ่งใหญ่และความสูงสุดของทุก ๆ ส่วนของกฎหมายประเทศอังกฤษ โดยบรรดากฎหมายทั้งที่มีการตราขึ้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและทั้งที่ไม่ได้มีการตราไว้เป็นลายลักษณ์อักษร⁶

Professor Joseph Rez ผู้เป็นนักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิทางแนวความคิดในวงการวิชาการ มีการกล่าวถึงหลักนิติธรรม ซึ่งได้รวบรวมความต้องการที่จะให้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคคล และให้กำหนดระดับต่ำสุดของอันตรายอันเกิดจากการใช้ดุลยพินิจตามอำเภอใจ เพราะหากหลักนิติธรรมเป็นเพียงการปกครองโดยกฎหมายก็ไม่มี ความหมาย และต้องให้ความเคารพในหลักพื้นฐานของทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญของ Dicey ประกอบด้วย⁷

Professor Jeffrey Jowell ได้กล่าวว่า นับแต่อดีตหลักนิติธรรมจะเป็นหลักการเกี่ยวกับกลไกการใช้บังคับทางกฎหมาย (Procedure) ตั้งแต่วิธีการควบคุมดุลยพินิจ การวางหลักการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองต้องมีฐานทางกฎหมายและการกำหนดกระบวนการในการออกกฎหมายหรือคำสั่ง แต่ในขณะที่เดียวกันหลักนิติธรรมจะต้องเกี่ยวข้องกับสาระการกระทำต่าง ๆ ของฝ่ายปกครองด้วย อันเป็นเรื่องในทางสาระบัญญัติ (Substance) โดยหลักนิติธรรม คือ หลักรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

⁵ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์, หนังสือชุด โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย (Thai Criminal Justice Reform Forum), หัวข้อ หลักนิติธรรมกับสังคมไทย:คุณค่า ความหมาย และการนำไปใช้, กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอส พรินต์ติ้ง แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, 2554, น.11.

⁶ อรรถพล ใหญ่สว่าง, อัยการกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้หลักนิติธรรมและหลักนิติรัฐ, ข่าวเนติบัณฑิตยสภา เดือนมิถุนายน 2557 ปีที่ 27 ฉบับที่ 229, หน้า 8

⁷ ศึกษา อุ่มเจริญ, การใช้อำนาจทางปกครองกับการพัฒนาประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้อำนาจทางปกครองของฝ่ายปกครอง, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543, น.49

สาระสำคัญส่วนใหญ่จะมีหลักการที่คงเดิมเพียงแต่มีการจัดหัวข้อในเรื่องหลักนิติธรรมใหม่เพิ่มหลักสารบัญญัติ เพื่อให้สังคมประชาธิปไตยไม่มีการบิดเบือนการใช้อำนาจ⁸

ในปัจจุบัน การให้คำอธิบายเกี่ยวกับเนื้อหาของหลักนิติธรรม อาจจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด แต่องค์ประกอบที่มีความสำคัญของหลักนิติธรรม คือ ความคาดหวังของการกระทำของรัฐ ความชัดเจนของกฎหมาย ความมั่นคงของกฎหมาย ความเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาล การเคารพหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ในยุคหลังมีผู้อธิบายลักษณะของกฎหมายที่จะช่วยสร้างให้เกิดการปกครองตามหลักนิติธรรม ดังเช่นคำอธิบายของ Professor Lon L. Fuller นักกฎหมายที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันที่มีความเห็นว่า กฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏเป็นจริงได้นั้นต้องมีลักษณะสำคัญ⁹ ดังนี้

1. กฎหมายต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ
2. กฎหมายต้องเป็นการประกาศใช้อย่างเปิดเผย
3. กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต
4. กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นโดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม
5. กฎหมายจะต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง
6. กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่มีอาจเป็นไปได้
7. กฎหมายจะต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก่ไขสอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้
8. กฎหมายที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือต้องบังคับการให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น

นิยามความหมายของหลักนิติธรรมในวงการวิชาการกฎหมายในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวความคิดของนักปรัชญาและนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงได้ให้คำนิยามความหมาย ดังนี้

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำแปลของ นิติธรรม หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย

ศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนดุล ได้มีความเห็นว่า “The Rule of Law” ที่ใช้ในประเทศไทย แปลว่า “นิติธรรมไทย” โดยอธิบายว่า คือ “หลักอันเป็นพื้นฐานในการที่จะบัญญัติกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมขึ้นในบ้านเมืองโดยใช้กฎหมายเป็นหลัก หลักนิติธรรมไทยจึงหมายถึงหลักนิติธรรมที่เป็นหลักพื้นฐานในการบัญญัติกฎหมายไทยให้เป็นไปด้วยความยุติธรรม”¹⁰

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้มีการเรียก “The Rule of Law” ว่าคือ “ระบบกฎหมาย” แต่มิใช่ระบบในความหมายของการจัดหมวดหมู่ บางครั้งก็ใช้คำว่า “การนับถือกฎหมาย”

⁸ [7]..

⁹ Lon L. Fuller, The Morality of Law, อังโน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์ศานต์, หลักนิติธรรม, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 90 ปี ธรรมศาสตร์จารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541, น.31-32

¹⁰ วิษณุ เครืองาม, หลักนิติธรรมกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, เอกสารบรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพมหานคร, 1 กรกฎาคม 2552, น.18-19.

ซึ่งสื่อความได้ดีว่าการใช้กฎหมายเป็นหลักยิ่งกว่ายึดตัวบุคคลและมุ่งให้ทุกคนยอมรับกฎหมายดังที่อธิบายว่า “ระบบกฎหมาย (หลักนิติธรรม) หรือความนับถือกฎหมายแท้ที่จริง จึงเป็นเรื่องซึ่งแต่ละคนจะต้องกำจัดหรือเสียสละเสรีภาพของตน... แท้จริงนั้นระบบกฎหมายเป็นหลักประกันของบ้านเมืองที่มีชื่อแป...”¹¹

ศาสตราจารย์จิติติ ดิงศภัทย์ กล่าวเรียก หลักนิติธรรม ว่า “กฎของกฎหมาย” และอธิบายอีกว่า “ยังมีสิ่งที่อยู่เหนือบทบัญญัติของกฎหมายบรรดาที่รัฐสถาปนาบัญญัติขึ้นตามวิถีทางรัฐธรรมนูญนั้นอยู่อีก ซึ่งในปัจจุบันเข้าใจกันโดยทั่วไปว่า “หลักนิติธรรม” ในภาษาไทยยังไม่ยุติว่าจะใช้คำว่าอะไร แปลตามอักษรก็ว่ากฎของกฎหมาย แต่ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทั้งหลายที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลักในมาตราต่าง ๆ ของพระราชบัญญัติหรือหลักที่กฎหมายลักษณะต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายถึงกฎที่บังคับตัวบทกฎหมายหรือที่บังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ให้ กฎหมายเหล่านั้นต้องอยู่ในกรอบในบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่งในความหมายทำนองเดียวกับกฎที่บังคับการเล่น เช่น กติกาฟุตบอลหรือชกมวย กฎหมายต้องอยู่ภายใต้กฎที่ว่า “Rule of Law” นี้ อีกชั้นหนึ่ง... ความหมายของ Rule of Law คือ ประมวลหลักของสิทธิขั้นมูลฐานที่แทรกอยู่ในองค์กรแห่งรัฐซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้สิทธิเหล่านั้นมีผล ประกอบด้วย หลักสถาบันและวิธีการ ซึ่งมีอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของเอกชนโดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลักที่ว่านี้ใช้บังคับแก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ และทนายความจึงเป็นที่รับรองกันว่าเป็นกฎหมายอันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อสิทธิขั้นมูลฐานตามกฎหมาย ความคิดที่ว่ามีกฎหมายบังคับเหนือกฎหมายอีกชั้นหนึ่งนั้นมิใช่ว่าจะเพิ่งมีขึ้นในปัจจุบัน หากแต่มีมาแต่ดั้งเดิม เพียงแต่ไม่เรียกร่องชัดแจ้งออกมาว่า หลักนิติธรรม เท่านั้น”¹²

ศาสตราจารย์ธำนิรินทร์ กรัยวิเชียร เสนอคำนิยามหลักนิติธรรมว่า “หลักนิติธรรม ก็คือ หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่เกิดทูลศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคู่คุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”¹³

ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ได้ให้คำอธิบาย “หลักนิติธรรม” ว่า ในสังคมที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการบริหารบ้านเมือง สังคมที่ยึดถือหลักนิติธรรม คือ สังคมที่ปกครองโดยหลักกฎหมาย หรือสังคมที่กฎหมายเป็นใหญ่ อันแตกต่างจากระบอบอัตตาธิปไตยที่ทุกสิ่งอย่างเป็นไปตามใจของผู้มีอำนาจ หรืออนาธิปไตยที่ทุกสิ่งอย่างขึ้นอยู่กับอำเภอใจของแต่ละคน หลักนิติธรรมจึงมีความหมายเป็น 2 นัย กล่าวคือ กฎหมายต้องมีความเป็นธรรม คือต้องมีความชัดเจน แน่นนอนและต้องสามารถจัดสรรสิทธิประโยชน์ของบุคคลอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องบังคับใช้อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ ประชาชนในสังคมไม่ว่าจะยากดีมีจนจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค

¹¹ [10]. หน้า 20-21.

¹² [11]. น.21.

¹³ [2], น.23.

ศาสตราจารย์ ดร.กำชัย จงจักรพันธ์ ได้กล่าวความหมายของ “หลักนิติธรรม” ว่าหมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย อันหมายความว่ารวมถึงการบัญญัติกฎหมาย การใช้การตีความกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม จะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งกับหลักนิติธรรม หรือหลักพื้นฐานของกฎหมาย หลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายจะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ผลคือจะมีการใช้บังคับมิได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักนิติธรรม คือ หลักที่อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง อยู่เหนือแม้กระทั่งรัฐธรรมนูญ

ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์ ให้คำอธิบาย “หลักนิติธรรม” ว่าหลักนิติธรรมมีความหมายหลากหลาย ตามความเห็นของแต่ละคน แต่ได้ก่อรูปร่างชัดเจนขึ้นว่า เป็นหลักการปกครองโดยกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยเป็นธรรมทั้งเอกชนแต่ละคนอันเป็นสมาชิกของรัฐ (Individual Interest) เป็นธรรมทั้งต่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน (Public Interest) ซึ่งรัฐมีหน้าที่ดำเนินการเพื่อคุ้มครองทั้งประโยชน์ของเอกชนและมหาชน และในกรณีที่ประโยชน์ทั้งสองมีการขัดกันก็ต้องคุ้มครองให้เกิดดุลยภาพที่เป็นธรรม

การเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

กระบวนการยุติธรรม¹⁴ หมายถึง วิธีการสำหรับดำเนินการแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายโดยมีองค์กรและบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้ในการควบคุมขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมมีหลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด ศาลยุติธรรม กรมราชทัณฑ์ รวมถึงทนายความ และหน่วยงานอื่นในกระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก¹⁵ (alternatives to justice) หมายถึง กระบวนการหรือมาตรการใด ๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งหากมองในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญาจึงมิใช่วิธีการฟ้องร้องคดีต่อศาลเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดโทษ หรือหามาตรการที่เหมาะสมอื่น ๆ มาเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความยุติธรรมตามทัศนคติของผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิด และชุมชน โดยกระบวนการหรือมาตรการใด ๆ เหล่านี้จะต้องสามารถนำมาให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตลอดจนคู่ความ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เลือกมาใช้ปฏิบัติ กล่าวคือ จะมีกระบวนการหลักที่ใช้สำหรับคดีโดยทั่วไป และหากคดีใดเข้าหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถนำเอากระบวนการหรือมาตรการอื่น ๆ ที่เหมาะสมมาใช้ในการแสวงหาความยุติธรรมนั้น

¹⁴ กองพัฒนายุติธรรมชุมชน (กยช.) สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, 2557, คู่มือการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน (Access to Justice) ฉบับเจ้าหน้าที่, หน้า 167.

¹⁵ [14] หน้า 179 – 180.

จากความหมายของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกลงกล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกองค์ประกอบอันเป็นลักษณะสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้¹⁶ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านข้อพิพาทและความขัดแย้ง กล่าวคือ ต้องมีความขัดแย้งหรือข้อพิพาทเกิดขึ้น โดยอาจเป็นข้อพิพาททางแพ่งหรือทางอาญา

2. องค์ประกอบด้านความจำเป็นและความต้องการใช้กระบวนการยุติธรรมรูปแบบเฉพาะสำหรับข้อพิพาท เนื่องจากข้อพิพาทบางกรณีมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากข้อพิพาทอื่น ๆ การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกรูปแบบเฉพาะ หรือมาตรการที่ออกแบบมาเฉพาะจึงเกิดความเหมาะสมกว่า เช่น กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กระบวนการยุติธรรมสำหรับกรณีความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านรูปแบบวิธีการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่

(1) ลักษณะที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ

(2) ลักษณะที่มุ่งแก้แค้นทดแทนด้วยการลงโทษ หรือมุ่งชดใช้เยียวยาด้วยการฟื้นฟูสัมพันธภาพ

(3) ลักษณะที่เป็นกระบวนการหันเหออกจากขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือเป็นกระบวนการที่มีพื้นฐานมาจากการลงโทษโดยชุมชน ทั้งนี้ อาจเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน เพื่อให้ประชาชนและชุมชนบรรลุเป้าหมายแห่งการเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างความสงบสุขของสังคมได้อย่างรวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ได้แก่ คู่กรณีในข้อพิพาท ผู้กระทำผิด และเหยื่ออาชญากรรม ในกรณีความขัดแย้งหรือข้อพิพาททางอาญา และชุมชนหรือผู้แทนชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมระดับต่าง ๆ หรือการเป็นหุ้นส่วนก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบส่วนที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน โดยแก้ไขที่รากเหง้าอันเป็นต้นทางแห่งปัญหาอย่างตรงจุดมากที่สุดทางหนึ่ง

การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้ นั้น ก็เพื่อตอบสนองเป้าประสงค์ในการแก้ไขปัญหบางประการของการดำเนินการอำนวยความยุติธรรมโดยรัฐ และเพื่อแสวงหารูปแบบ กลไก ขั้นตอน และมาตรการของการอำนวยความยุติธรรมที่มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด โดยมีรายละเอียด¹⁷ ดังนี้

1. เพื่อลดข้อเสียและผลกระทบของการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก กล่าวคือ จากเดิมที่มีความเชื่อว่าการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้เป็นแบบอย่างกับสังคม จะทำให้เกิดการยับยั้งคนในสังคมไม่ให้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมาย กฎหมายจึงกำหนดโทษส่วนใหญ่เป็นโทษจำคุกเพื่อแยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคม โดยมีได้มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูในผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย ดังนั้น การนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาใช้จึงเป็น

¹⁶ [14] หน้า 180 – 181.

¹⁷ [14] หน้า 181 – 183.

ทางออกของปัญหาที่จะช่วยบรรเทาผลร้ายจากข้อเสียของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดยรัฐที่มุ่งเน้นแต่การลงโทษผู้กระทำผิดเพียงอย่างเดียว

2. เพื่อลดต้นทุนของความยุติธรรม กล่าวคือ ในการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม กระแสหลักนั้น ผู้เสียหายต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด ก่อให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ สิ้นเปลืองทั้งค่าใช้จ่ายและระยะเวลา ผู้กระทำผิดเองก็มีค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีตามมามากมายเช่นกัน เป็นเหตุให้การเข้าถึงความยุติธรรมมีต้นทุนสูงกว่าที่ควรเป็น ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ ซึ่งการเลือกใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกสามารถลดปัญหาส่วนนี้ได้

3. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานยุติธรรม กล่าวคือ การที่มีคดีความเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักมากเกินไปกว่าความสามารถและทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ก่อให้เกิดปัญหาความล่าช้าของการดำเนินคดี จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ เช่น การใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก

ในการเผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรือที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่วิธีการจัดการความขัดแย้งหรือป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ นั้น จำเป็นต้องมีกลไกการดำเนินการที่เป็นระบบเพื่อให้เข้าใจสภาพปัญหาความขัดแย้ง เช่น การเรียนรู้วิเคราะห์ปัญหาจากปัจจัยหลาย ๆ ด้าน จนนำไปสู่การเลือกช่องทางที่เหมาะสมสำหรับการเยียวยาปัญหานั้น ซึ่งแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับการจัดการกับปัญหาที่หลากหลายจึงได้รับการพัฒนาและสร้างมาตรการที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน โดยผสมผสานระหว่างฐานคิดที่สนับสนุนแนวคิด มาตรการที่ใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ และสภาพบังคับทางแพ่งหรือทางอาญา ซึ่งแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ได้รับการพัฒนาขึ้นใหม่ในศตวรรษที่ 21 อันเป็นที่น่าสนใจนี้ได้แก่ “แนวคิดยุติธรรมชุมชน” (Community Justice)

แนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community Justice)

“ยุติธรรมชุมชน” เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่ออุดช่องว่างของระบบยุติธรรมกระแสหลัก โดยเน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรม สร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขในสังคมด้วยคนในชุมชนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งชุมชนในยุคดั้งเดิมนั้น จะมีระบบหรือรูปแบบสำหรับการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเอง รูปแบบหรือแนวทางการแก้ปัญหาจึงมีความหลากหลายตามวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และภูมิหลังของแต่ละท้องถิ่น ต่อมารัฐได้เข้ามาจัดการควบคุมดูแลชุมชนโดยรัฐมีอำนาจสั่งการ ส่วนชุมชนมีหน้าที่ปฏิบัติตามและรอรับความช่วยเหลือจากรัฐ เมื่อเกิดปัญหาข้อพิพาทในชุมชน รัฐก็จะนำกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเข้าไปเพื่อช่วยแก้ไขปัญหานั้น แต่กระบวนการยุติธรรมของรัฐนั้นเป็นแบบเดียว ไม่มีความหลากหลาย และไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของท้องถิ่น ทางเลือกใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อลดช่องว่างและความไม่สมดุลดังกล่าวจึงเป็นการคืนอำนาจแก้ไขปัญหาดังกล่าวกลับไปสู่ชุมชน โดยที่รัฐยังมีหน้าที่ให้การสนับสนุนชุมชนให้เกิดความแข็งแกร่งเพียงพอที่จะดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

นักวิชาการทั้งต่างประเทศและนักวิชาการของไทยได้ให้นิยาม “ยุติธรรมชุมชน” ไว้อย่างหลากหลาย แต่มีแนวคิดบางประการร่วมกันและสามารถสรุปได้ว่า ยุติธรรมชุมชน¹⁸ หมายถึง การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในการป้องกัน ควบคุม การจัดการ ความขัดแย้ง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน อันมีเป้าหมายเพื่อการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจากนิยามข้างต้น สามารถแยกองค์ประกอบหลักของยุติธรรมชุมชนที่สำคัญได้ 5 ประการ คือ

1. ยุติธรรมชุมชนเน้นให้ความสำคัญกับพื้นที่ ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้วิถีชุมชนของแต่ละชุมชนดำเนินการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเองอย่างเป็นอิสระ โดยมีได้อิงกับกรอบกฎหมายที่รัฐเป็นผู้กำหนด

2. ยุติธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับกระบวนการแก้ปัญหา เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับความปลอดภัยของคนในชุมชน ด้วยวิธีการที่เน้นผลประโยชน์ร่วมกันของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีการใช้ข้อมูล การพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบ และเน้นความสนใจที่จะทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหา

3. ลดการพึ่งพิงผู้มีอำนาจและลดการผลัดความรับผิดชอบให้สถาบัน เนื่องจากยุติธรรมชุมชนเน้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ไขปัญหากันเอง เน้นการทำงานแบบเป็นหุ้นส่วนที่มีความผูกพันในการแบ่งปันและใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งบุคลากร ความเชี่ยวชาญ การเงิน และประสบการณ์

4. เพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่ชุมชน ซึ่งแนวคิดยุติธรรมชุมชนนั้นเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในภาพรวมของชุมชนเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนมากกว่าการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเฉพาะรายระหว่างผู้กระทำผิดกับเหยื่ออาชญากรรม

5. การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมยุติธรรม และให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทอำนวยความสะดวกยุติธรรมในระดับท้องถิ่นเพื่อส่วนรวมกันเองในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคมประชาธิปไตย และเป็นหน้าที่ของชุมชนมิใช่หน้าที่ของระบบยุติธรรมของรัฐเท่านั้น

นอกจากนี้ หัวใจสำคัญของยุติธรรมชุมชน¹⁹ คือ การให้ความสำคัญกับชุมชน และดึงศักยภาพของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมสั่งการ ซึ่งการนำหลักยุติธรรมชุมชนมาเสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมหลายประการ อาทิเช่น²⁰

1. เป็นการนำเอาศักยภาพของชุมชนซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทำ ความผิดมากที่สุดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ตั้งแต่การป้องกันหรือการแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา การดูแลผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ตลอดจนการมีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

¹⁸ วุฒิสาร ตันไชย และคณะ, 2554, รายงานการวิจัยโครงการนำร่องเพื่อเตรียมความพร้อมในการขยายบทบาทและภารกิจงานยุติธรรมสู่ท้องถิ่น, กระทรวงยุติธรรมและวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า หน้า 19-20.

¹⁹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2550, “ยุติธรรมชุมชน : การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม”, ใน ยุติธรรมชุมชน รวมงานวิจัย บทความ คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน กระทรวงยุติธรรม, หน้า 4.

²⁰ [19] หน้า 7-8.

2. ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงความยุติธรรมได้มากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากระบบความยุติธรรมในรูปแบบที่เป็นทางการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจนและขาดความรู้ด้านกฎหมายและสิทธิเสรีภาพเข้าถึงและพึงพาได้ ประชาชนจำนวนมากจึงรู้สึกว่าการยุติธรรมเป็นสิ่งที่ไกลเกินเอื้อม การส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการเข้ามาร่วมกับภาครัฐในการจัดกิจกรรมด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยสอดคล้องกับวิถีชุมชนและเข้าถึงได้ง่าย จึงเป็นการนำความยุติธรรมไปให้ใกล้มือประชาชนมากขึ้น

3. เป็นการสร้าง “สำนึกของความเป็นชุมชน” โดยการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนในการแก้ปัญหาของชุมชนเองและดูแลผู้ที่พลัดและด้อยโอกาส ซึ่งถือเป็นการสร้างหรือนำกลับมาซึ่งความผูกพันในชุมชน เป็นการสร้างสานสัมพันธ์และภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน อันจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขของชุมชนต่อไป

4. เป็นการรักษาขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ เนื่องจากยุติธรรมชุมชนเป็นการนำจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมที่มีอยู่กับชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลความสงบ ดังนั้น การหยิบยกสิ่งเหล่านี้มาใช้ก็เปรียบเสมือนการดำรงคงอยู่ของสิ่งที่ตั้งงามที่มีคู่กับสังคม

5. สามารถเสริมประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้เป็นอย่างดี โดยเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างระบบยุติธรรมกระแสหลักกับระบบยุติธรรมชุมชนเข้าด้วยกัน เช่น การรับกิจกรรมของยุติธรรมกระแสหลักมาปฏิบัติในชุมชน การส่งต่อคดีจากยุติธรรมชุมชนไปยังระบบยุติธรรมกระแสหลัก

สำหรับกรอบภารกิจของระบบงานยุติธรรมชุมชน²¹ นั้น ประกอบด้วย

1. การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมในชุมชน (Crime Control & Prevention) โดยการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาอาชญากรรม การทุจริตและประพฤติมิชอบ และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ในชุมชน ด้วยการยับยั้งหรือชะลอสถานการณ์ให้เกิดความขัดแย้ง ข้อพิพาท หรือการกระทำผิดทางกฎหมายรวมทั้งการเฝ้าระวังป้องกัน การควบคุมสถานการณ์ การจัดระเบียบชุมชน และการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน เช่น กฎหมายหรือระเบียบที่จำเป็น กระบวนการยุติธรรมสิทธิและหน้าที่พลเมือง เป็นต้น โดยการสนธิกำลังหรือการบูรณาการร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในรูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชน

2. การรับเรื่องร้องเรียน ร้องทุกข์ และรับแจ้งเบาะแสการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ในชุมชน โดยการรับเรื่องร้องเรียนหรือร้องทุกข์ปัญหาความไม่เป็นธรรมของประชาชน และรับแจ้งเบาะแสข้อมูลการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ แล้วส่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ และติดตามผลการดำเนินงานแจ้งให้ผู้ร้อง/ผู้แจ้งทราบเป็นระยะ ๆ ตลอดจนการช่วยเหลือดูแล ให้คำแนะนำ และแก้ไขปัญหาเบื้องต้น แก่ผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือผู้ที่ต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

²¹ กองพัฒนายุติธรรมชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงบทบาทหน้าที่ของส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรมในการดำเนินงานตามแนวทางการรับและแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ตามนโยบายการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม วันที่ 10 - 11 ธันวาคม 2557. หน้า 38-39.

3. การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) โดยการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในชุมชน ตามหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้มีการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทหรือความขัดแย้งนั้น

4. การเยียวยาหรือเสริมพลังแก่เหยื่ออาชญากรรมและความรู้สึกของชุมชน (Community & Victim Empowerment) โดยให้ความช่วยเหลือ ดูแล ผู้ที่ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม และประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการตามหน้าที่ ตลอดจนการให้ความเข้าใจ ให้กำลังใจ หรือการสนับสนุนใด ๆ ให้เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนนั้น มีความรู้สึกที่ดีและใช้ชีวิตเป็นปกติต่อไป

5. การคืนคนดีสู่สังคม (Reintegration) โดยให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ และบำบัดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและผู้พ้นโทษ ให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก รวมทั้งให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนหรือสังคมได้เป็นปกติตามความเหมาะสม

ส่วนเป้าหมายของยุติธรรมชุมชนนั้นมี 2 ประการ²² คือ

1. ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยและเข้าถึงความยุติธรรม เป็นผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายเฉพาะของยุติธรรมชุมชนที่มุ่งหมายให้

(1) ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเมื่ออยู่ในชุมชน รวมถึงความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมของประชาชนกลุ่มเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

(2) ประชาชนมีความรู้สึกว่าเข้าถึงหรือได้รับความยุติธรรม

(3) ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมื่อมีการดำเนินกิจกรรมยุติธรรมชุมชน

2. ชุมชนที่มีศักยภาพและความสมานฉันท์ เป็นผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายรวม โดยพิจารณาที่ชุมชนว่ามีความสามารถในการพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยสามารถระดมพลและใช้ทรัพยากรมาบริหารการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาของตนเองได้เพิ่มขึ้น และสามารถควบคุมมาตรฐานความประพฤติของคนในชุมชนได้ อันจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ความสมานฉันท์ในชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การอำนวยความยุติธรรม การสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขในสังคมเป็นภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในทุกพื้นที่และทุกระดับ แต่ภารกิจดังกล่าว หากรัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแต่เพียงฝ่ายเดียวคงไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินภารกิจดังกล่าวจึงอยู่ที่คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้สัมผัส มีส่วนร่วม ส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรมและความสงบสุขในชุมชนนั้น ๆ ได้มีโอกาสในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับประโยชน์จากการแก้ปัญหา ร่วมกัน ในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วน ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถนำระบบยุติธรรมมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมถือได้ว่าเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงยุติธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 ด้านการอำนวยความยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยให้มีการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนด้วยการสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนในการรวมตัวกันป้องกันและบรรเทาอาชญากรรม การช่วยเหลือประชาชนในชุมชนด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม การแจ้งเบาะแสการกระทำความผิด

²² [18] หน้า 26.

กฎหมายในชุมชน การสนับสนุนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน และการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาท หรือการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

หลักนิติธรรมกับการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนด้วยแนวคิด “ยุติธรรมชุมชน”

เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม อันนำมาซึ่งปัญหาสังคมประการต่างๆ อันส่งผลให้อัตราการเกิด อาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้น ไม่ว่าจะในเขตสังคมเมืองหรือสังคมชนบท ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีประชาชน ส่วนหนึ่งของสังคมที่ได้รับผลกระทบจากเหตุอาชญากรรมดังกล่าวและจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ ทั้งในแง่ความยุติธรรมและการเยียวยาความเสียหาย เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ซึ่งการช่วยเหลือเยียวยาดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าสู่การเรียกร้องผ่าน “กระบวนการยุติธรรม” สิ่งสำคัญที่จะทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถสร้างความสงบสุขให้กับสังคมได้อย่างแท้จริงก็คือการรักษาความสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายและการคุ้มครองสิทธิของผู้เกี่ยวข้อง ไม่ให้ถูกกระทบเกินสมควร รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการอำนวยความยุติธรรมให้กับสังคมด้วย ซึ่งการดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดและหลักการประการสำคัญ คือ “หลักนิติธรรม” นั่นเอง

หลักนิติธรรมถือว่าเป็นหลักการสำคัญในการดำรงไว้ซึ่งความถูกต้องของสังคม ดังนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างทั่วถึงจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการรองรับ หลักนิติธรรมในการสร้างความเท่าเทียมกันของปัจเจกชนภายใต้รัฐธรรมนูญ กล่าวคือ หลักนิติธรรม ถือเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนภายใต้การปกครองด้วยกฎหมาย ให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพของตนภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด รวมถึงได้รับความคุ้มครองจากการกระทำอันละเมิดต่อกฎหมาย ซึ่ง “กระบวนการยุติธรรม” ถือเป็นส่วนหนึ่งที่กฎหมายได้กำหนดขึ้นเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย แต่เนื่องจากปัจจัยปัญหาหลายประการทำให้มีประชาชนส่วนหนึ่งไม่อาจเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างทัดเทียมกับบุคคลอื่น อันก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำในสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีวิธีการในการจัดการเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำดังกล่าว เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ ภายใต้บริบทแห่งความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ซึ่งกระบวนการยุติธรรม ทางเลือกตามแนวคิด “ยุติธรรมชุมชน” ถือเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งสามารถส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนได้ เนื่องด้วยลักษณะของยุติธรรมชุมชนนั้น เน้นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมเพื่ออำนวยความยุติธรรม สร้างความเป็นธรรม และความสงบสุขในสังคม ด้วยคนในชุมชนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นการคืนอำนาจ แก้ไขปัญหากลับไปสู่ชุมชน โดยที่รัฐยังมีหน้าที่ให้การสนับสนุนชุมชนให้เกิดความแข็งแกร่งเพียงพอ ที่จะดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ อันส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้สะดวก ประหยัด และเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักนิติธรรมที่กำหนดให้องค์กรของรัฐมีหน้าที่ ต้องดำเนินการต่าง ๆ ภายใต้หลักนิติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

บทสรุป

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อให้ประชาชนได้รับความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำด้านความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice) เป็นภารกิจหลักที่สำคัญของรัฐที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน แต่ในปัจจุบันภารกิจดังกล่าว รัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเพียงฝ่ายเดียวย่อมไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ เพราะหัวใจสำคัญของความสำเร็จในการที่ประชาชนจะได้รับความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำด้านความเป็นธรรมทางสังคมนั้นขึ้นอยู่กับประชาชน เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับความยุติธรรม และความสงบสุขในชุมชนของตนเอง รัฐจึงต้องดำเนินการให้ประชาชนได้มีโอกาสและช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลจากการดำเนินการร่วมกัน

ด้วยเหตุที่การส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างทั่วถึง ถือเป็นส่วนหนึ่งของการรองรับหลักนิติธรรมในการสร้างความเท่าเทียมกันของปัจเจกชนภายใต้รัฐธรรมนูญ กระทรวงยุติธรรมในฐานะองค์กรหนึ่งของรัฐจึงจำเป็นต้องพัฒนาบทบาทและทำหน้าที่ในการดำเนินการกิจขององค์กรให้สอดคล้องและอยู่ภายใต้กรอบของหลักนิติธรรม ด้วยการส่งเสริมแนวคิดยุติธรรมชุมชนให้สามารถตอบสนองต่อการอำนวยความสะดวกและสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงความยุติธรรมให้กับทุกคนในสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน แต่ยังส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานตามที่ได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

กระบวนการในการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนนั้น กระทรวงยุติธรรมจะต้องมุ่งเน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้สามารถดำเนินกิจกรรมในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลประโยชน์ดังที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ในขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ ส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในด้านต่าง ๆ และสนับสนุนความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถขับเคลื่อนแนวคิดยุติธรรมชุมชนให้เกิดมีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมด้วย จึงจะทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำของสังคมในภาพรวม ให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงความเท่าเทียมกันทางสิทธิเสรีภาพภายใต้หลักนิติธรรมตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กองพัฒนายุติธรรมชุมชน. สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. 2557. คู่มือการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชน (Access to Justice) ฉบับเจ้าหน้าที่.
- คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน. 2550. ยุติธรรมชุมชน รวมงานวิจัยบทความ. กระทรวงยุติธรรม.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 90 ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- ธานินทร์ กรีวิเชียร, หลักนิติธรรม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2553.
- ปรีชา จำรัสศรี. 2555. หลักกฎหมายมหาชน. สุทรไพศาล. กรุงเทพฯ.
- สุนทรียา เหมือนพะวงศ์, หนังสือชุด โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย (Thai Criminal Justice Reform Forum), , กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอส พรินติ้ง แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, 2554.

บทความ

- อรรถพล ใหญ่สว่าง, อัยการกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนภายใต้หลักนิติธรรมและหลักนิติรัฐ, ข่าวเนติบัณฑิตยสภา เดือนมิถุนายน 2557 ปีที่ 27 ฉบับที่ 229.

หนังสือพิมพ์

- กำชัย จงจักรพันธ์, หลักนิติรัฐ VS หลักนิติธรรม, หนังสือพิมพ์สยามรัฐ

รายงานการวิจัย

- วุฒิสสาร ตันไชย และคณะ. 2554. รายงานการวิจัย โครงการนำร่องเพื่อเตรียมความพร้อมในการขยายบทบาทและภารกิจงานยุติธรรมสู่ท้องถิ่น. กระทรวงยุติธรรมและวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.

วิทยานิพนธ์

- ศึกษา อุ่มเจริญ, การใช้อำนาจทางปกครองกับการพัฒนาประชาธิปไตย: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้อำนาจทางปกครองของฝ่ายปกครอง, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.

เอกสารการประชุม

กองพัฒนายุติธรรมชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. 2557. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงบทบาทหน้าที่ของส่วนราชการสังกัดกระทรวงยุติธรรมในการดำเนินงานตามแนวทางการรับและจัดการเรื่องราวร้องทุกข์ตามนโยบายการด้านความยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม วันที่ 10 – 11 ธันวาคม 2557.

วิชณู เครืองาม, หลักนิติธรรมกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, เอกสารบรรยายในที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง, กรุงเทพมหานคร, 1 กรกฎาคม 2552.

ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ : พลตำรวจเอก ชัชวาลย์ สุขสมจิตร

ตำแหน่งปัจจุบัน : ปลัดกระทรวงยุติธรรม และ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

สถานที่ทำงาน : สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ชั้น ๘ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (อาคาร A)
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐
เลขที่ ๑๒๐ หมู่ ๓ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐

โทรศัพท์ : ๐๒ ๑๔๑ ๒๖๘๑

โทรสาร : ๐๒ ๑๔๓ ๘๒๓๔

Email

:

chatchawal.su@moj.go.th

ประวัติการศึกษา :

- ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต โรงเรียนนายร้อยตำรวจ (นรต.๓๐)
- ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หลักสูตรการบริหารงานตำรวจชั้นสูง สถาบันพัฒนาข้าราชการตำรวจ รุ่นที่ ๑๖
- หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๔๓
- หลักสูตรการบริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง สถาบันพัฒนาข้าราชการตุลาการ รุ่นที่ ๔
- หลักสูตรนักบริหารการยุติธรรมทางการปกครองระดับสูง (บยป.) รุ่นที่ ๒
- หลักสูตรวิทยาการประกันภัยระดับสูง (วปส.) รุ่นที่ ๒

ประวัติการทำงาน :

- พนักงานสอบสวน สถานีตำรวจนครบาลพญาไท บางเขน บุปผาราม และบางเขิน
- รองผู้กำกับการ (สอบสวน) กองบังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี
- ผู้กำกับการ ภาควิชาการสืบสวนสอบสวน โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- รองผู้บังคับการ ทำหน้าที่หัวหน้าตำรวจภูธรจังหวัดนครนายก
- ผู้บังคับการ กองคดี
- ผู้บังคับการ กองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจ
- รองผู้บัญชาการ กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง
- รองผู้บัญชาการ กองบัญชาการตำรวจนครบาล
- รองผู้บัญชาการ สำนักงานกฎหมายและสอบสวน
- ผู้บัญชาการ สำนักงานกฎหมายและสอบสวน
- ผู้บัญชาการ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง
- ผู้บัญชาการ กองบัญชาการศึกษา

- ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ
- ที่ปรึกษา (สบ ๑๐)
- รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ
- อธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ

หน้าที่การงานเกี่ยวกับสถานิติบัญญัติแห่งชาติ

- คณะกรรมการสิทธิการสามัญ

- คณะกรรมการสิทธิการสามัญกิจการสถานิติบัญญัติแห่งชาติ (ชั่วคราว)
- คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
- คณะกรรมการการกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมและกิจการตำรวจ สถานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช. ๒๕๕๗)
- คณะกรรมการตรวจสอบประวัติและความประพฤติคณะกรรมการสิทธิการสามัญเพื่อทำหน้าที่

ตรวจสอบประวัติ ความประพฤติ และพฤติกรรมทางจริยธรรมของบุคคลผู้ได้รับการเสนอชื่อให้

ดำรงตำแหน่งผู้ตรวจการแผ่นดิน (แทน นายพรเพชร วิชิตชลชัย) คณะกรรมการพิจารณาเสนอ รายชื่อบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ทรงคุณวุฒิ

- คณะกรรมการเพื่อพิจารณาเสนอรายชื่อบุคคลที่เห็นสมควรเป็นกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ (แทน นายพิภพ อะสีติรัตน์ และนายวรสิทธิ์ โรจนพานิช)
- คณะกรรมการเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ....
- คณะกรรมการเพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ....

- คณะกรรมการวิสามัญ

- คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. .... (วิ.3) (รองประธานคณะกรรมการวิสามัญ คนที่สาม)
- คณะกรรมการวิสามัญกิจการสถานิติบัญญัติแห่งชาติ (วิป สนช.)
- คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. ....
- คณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... (กำหนดนิยามคำว่า เจ้าพนักงาน) (ยุติธรรมฯ) (ประธานคณะกรรมการวิสามัญ)

- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ....(ความผิดเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจารเด็ก) (ประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... (แก้ไขเพิ่มการอุทธรณ์ฎีกา) (ประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ พ.ศ. ....
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. .... (รองประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ คนที่สอง)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... ก่อนรับหลักการ (ประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... (รองประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ คนที่สอง)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่...) พ.ศ. .... (ประธานคณะกรรมาธิการวิสามัญ)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. .... (โฆษกคณะกรรมาธิการวิสามัญ)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. .... (รองประธาน คนที่ ๑)
- คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติการส่งออกไปนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า (ฉบับที่ ..) พ.ศ. .... (รองประธาน คนที่ ๒)

- คณะอนุกรรมาธิการ

- คณะอนุกรรมาธิการการแรงงาน (ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์คณะอนุกรรมาธิการ)

- คณะกรรมการ

- คณะกรรมการสวัสดิการสถานติบัญญัติแห่งชาติ (รองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง)

- คณะอนุกรรมการ

- คณะอนุกรรมการด้านประชาสัมพันธ์และสัมมนาการ

